

Klimato kaita tuština mūsų kišenes

Ekstremalūs orai ne tik griaua infrastruktūrą, bet ir kelia maisto kainas, mažina darbo vietų, skatina skurdą ir ekonominį nestabilumą. Naujausi moksliniai tyrimai rodo, kad klimato kaitos padariniai mūsų asmeniniams ir valstybių finansams bus skaudesni, nei manyta iki šiol.

Ramutė ŠULČIENĖ

Australijos Naujojo Pietų Velso universiteto mokslininkų Timočio Nilo, Beno R. Niuelio ir Endžio Pitmeno tyrimas atskleidė, kad šiuo metu taikomi integruotieji vertinimo modeliai remiasi iš esmės klaidinga prielaida, jog šalies ekonomiką veikia tik tos šalies orų sąlygos. Į vertinimo modelius nėra įtraukiami globalaus masto klimato kataklizmų, tokių kaip sausras ar potvyniai, padariniai.

Kai Australijos mokslininkai į ekonometrinius modelius įtraukė ne tik vietinius, bet ir globalius galimus orų pokyčius, paaiškėjo įspūdingi ekonominių prognozių skirtumai. „Nustatyta, kad, klimatui sušilus 4 laipsniais, kiekvieno žmogaus turtas, t. y. globalus bendrasis vidaus produktas (BVP) vienam gyventojui, sumažės maždaug 40 proc., o ne 11 proc., kaip skaičiuota iki šiol. Net jei klimato šilimas būtų apribotas iki 2 laipsnių, lyginant su ikipramoniniu laikotarpiu, vidutinis BVP vienam gyventojui visame pasaulyje sumažės 16 proc. – gerokai daugiau, palyginti su ankstesniais vertinimais, t. y. su 1,4 proc.“, – naujus duomenis pristato Vartotojų aljanso viceprezidentas, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto narys Kęstutis Kupšys.

Griauna pastatus ir gyvenimus

Kaip nutinka, kad, Žemei šylant, mes skurstame? K. Kupšio teigimu, pavyzdžių toli ieškoti nereikia. „Nuo pernai Ispanijos Valensijos regioną nusiaubusių potvynių tiesiogiai nukentėjo apie 190 tūkst. žmonių. Vanduo ne tik sugriovė žmonių namus ir viešuosius pastatus, sukėlė milžiniškų finansinių nuostolių, apgadino kelius, geležinkelius, tiltus ir kitą infrastruktūrą, bet ir prisidėjo prie darbo vietų

K. Kupšio teigimu, klimato kataklizmai nebėra tik tolimų šalių problema – jų padariniai ekonomikai juntami visame pasaulyje

praradimo bei ekonominio nestabilumo, ypač žemės ūkio ir turizmo sektoriuose. Jungtinėse Amerikos Valstijose dėl uraganų, vis stiprėjančių ir vis dažnėjančių dėl klimato kaitos, skurdžiose apylinkėse dažnai fiksuojamas dar didesnis skurdo lygis. Pasiturintys gyventojai išsikraus to, o likusieji lieka be išteklių ir galimybių“, – sąsajas apžvelgia pašnekovas.

K. Kupšys atkreipia dėmesį, kad ekstremalūs klimato reiškiniai daro neigiamą poveikį derliui, tiekimo grandinėms ir kartu maisto kainoms. Nors klimato kaita veikia visas šalis, ypač kenčia skurdžiausios valstybės, kur daug žmonių gyvena iš žemės ūkio. Tokie ekstremalūs reiškiniai kaip sausras, potvyniai ar uraganai sunaikina pagrindinį jų pragyvenimo šaltinį, namus ir infrastruktūrą. Dėl to auga skurdas, badas, prarandamos pajamos, darbai. Be valstybės paramos ar draudimo išmokų gali grėsti emigracija – pažeidžiamiausias gyventojų grupės susiduria su padariniais sveikatos apsaugos,

maisto ir vandens tiekimo, švietimo ir kitose srityse.

„Pasaulio banko duomenimis, priklausomai nuo scenarijaus, dėl klimato kaitos į skurdą gali patekti nuo 32 iki 132 mln. žmonių, daugiausia – dėl sveikatos problemų ir maisto kainų augimo. Šie skaičiai yra panašūs į globalaus skurdo rodiklius, kuriuos lėmė COVID-19 pandemija“, – palygina pašnekovas.

Globali klimato grandinė

Kai kalbame apie ypač dideles sausras, gyvybes nusinešančius potvynius, įsivaizduojame didžiulę jų žalą tolimose šalyse. Gali atrodyti, kad tai su mumis mažai susiję. Iš tiesų galimybių kur nors užsidaryti nėra, nes klimatas, pasak pašnekovo, – tai atmosfera, o atmosfera yra globali. Todėl šiltnamio efektą sukėliančios dujos, skatinančios potvynius, pavyzdžiui, Bangladeše ar sausras Brazilijoje, taip pat lemia karščio bangas ar potvynius Europoje ir Šiaurės Amerikoje.

„Intensyvios sausras ar potvyniai tokiose šalyse kaip Brazilija, Indija ar Bangladešas nėra izoliuoti įvykiai – įprastai jie turi regioninį ar net globalų poveikį. Pavyzdžiui, kai sunyksta derlius ar sugadinama infrastruktūra, kasdienių prekių kainos kyla ne tik nukentėjusioje šalyje. Dabartinėje globalizuotoje ekonomijoje sistemoje klimato katastrofų sukelti padariniai peržengia valstybių sienas. O kur dar klimato migrantai – jų skaičius neabejotinai augs stiprėjant klimato kaitos padariniams“, – teigia K. Kupšys.

Pokyčių, pasak specialisto, pamatysime ir parduotuvių lentynose: daug valstybių, įskaitant Europos šalis, priklauso nuo žemės ūkio produkcijos importo iš regionų, kurie dažnai kenčia nuo potvynių ar sausrų. „Pa-

vyzdžiui, sausras pagrindinėje kavos ir jautienos eksportuotojoje Brazilijoje ar potvyniai Indijoje ir Bangladeše – pagrindinėse šalyse, tiekiančiose ryžius ir tekstilę, – gali sutrikdyti pasaulines tiekimo grandines, sukelti nestabilumą žaliavų rinkose, lemti produktų trūkumą ir padidinti kainas visame pasaulyje“, – dėsto Vartotojų aljanso viceprezidentas.

Orų kaina auga

Lietuvoje klimato kaitos nepastebėti taip pat neįmanoma. Susiduriame su savais kataklizmais, tuštinančiais mūsų pinigines. Beveik kiekvienais metais dėl krušos, audrų, liūčių, ilgalaikio lietaus ar stichinių sausrų nuostolių patiria ūkininkai, o dėl neprognozuojamų orų skundžiasi pajūrio verslininkai.

„Remiantis portalo *manoukis.lt* informacija, pernai pasėlių savi draudos fondas „VH Lietuva“ Lietuvos žemdirbiams išmokėjo 13,5 mln. eurų, užpernai – 18,6 mln. eurų draudimo išmokų. Pranešimų apie pažeistus pasėlius praėjusiais metais sulaukta pusantrą karto daugiau nei 2023-iaisiais, o pažeistas pasėlių plotas pernai buvo 44 proc. didesnis nei užpernai. 2024 m. didžiausius nuostolius atnešė liūtys ir audros, 2023 m. – šalnos ir kruša. Jų nuostoliai kai kuriuose regionuose siekė net iki 95 proc. Tai nėra vienas nuo kito nepriklausomi reiškiniai: atmosferos ekstremumai didėja, kylant jos temperatūrai. Pamačius iškritusį itin gausų sniegą kovo mėnesį ar patyrus šalnų vidurvasarį, nereikėtų numoti ranka, esą, kokia čia klimato kaita – matot, kaip šalta. Nenusipėjami orų viršai – tiesioginis priminimas, kad garai neturi kur išeiti, kad energija kaupiasi atmosferoje ir kelia ekstremalių orų dažnėjimo pavojų“, – aiškina klimato kaitos ir tvarumo ekspertas.

„Lietuvos draudimo“ duomenimis, 2022-ieji buvo patys blogiausi metai dėl gamtos jėgų padarytos žalos pastatams – stichinės nelaimės vien gyvenamiesiems būstams tais metais pridarė daugiau kaip 5 mln. eurų

Lietuvoje kasmet dėl krušos, audrų, liūčių ar sausrų nuostolių patiria ūkininkai, o dėl neprognozuojamų orų skundžiasi pajūrio verslininkai. Mariaus Morkevičiaus (Elta) nuotr.

nuostolių. Pavyzdžiui, 2019 m. tokie nuostoliai siekė tik 1,5 mln. eurų. Bendrovės duomenys rodo, kad iki 2020 m. stichinės nelaimės dažniausiai vykdavo liepą ir rugpjūtį, jų sukelti nuostoliai siekdavo palyginti nedidelę sumą – iki 400 tūkst. eurų per mėnesį. Tačiau nuo 2020-ųjų padėtis pasikeitė kardinaliai – gamtos jėgos pridaro didesnių ar mažesnių nuostolių kiekvieną mėnesį, ypač žiemos sezonu ir pavasario pradžioje.

Silpnėsi nukentčia labiau

Kai kurie pasaulio regionai ir šalys yra labiau pažeidžiami nei kiti. Kaip pabrėžia K. Kupšys, mažesnes finansines galimybes turinčios šalys išskiria tik dešimtadalį šiltnamio efektą sukeliančių dujų, tačiau būtent jos patiria didžiausią klimato kaitos poveikį.

„Skurdesnės valstybės dažnai labiau priklauso nuo klimato poveikiui jautrių sektorių, pavyzdžiui, nuo lietaus drėkinamo žemės ūkio ar žvejybos. Mažos besivystančios šalys nuolat kenčia nuo ciklonų ir jūros lygio kilimo, o tankiai gyvenamos valstybės, tokios kaip Indija ir Bangladešas, vis dažniau patiria karščio bangas, potvynius ir kitus ekstremalius reiškinius. Tai kelia grėsmę jų infrastruktūrai, socialinėms paslaugoms ir ekonomikos augimui. Konfliktų ir nestabilumo kėčiamos šalys turi mažesnes galimybes prisitaikyti prie klimato šokų, todėl jų ekonominis pažeidžiamumas – didesnis. Kita vertus, ir didelės besivystančios valstybės, tokios kaip Kinija ar Filipinai, dėl dažnų ekstremalių reiškinių, galinčių

sukelti milijardinius nuostolius, laikomos itin pažeidžiamomis. Šiame sudarytas klimato kaitos rizikos indeksas parodė, kad 1993–2022 m. laikotarpiu nuostoliai labiausiai nukentėjo tokios šalys kaip Dominika, Kinija, Mianmaras, Italija, Indija, Graikija, Ispanija, Vanuatu ir Filipinai“, – vardija K. Kupšys.

Užmerktos akys prieš audrą

Pasak pašnekovo, kai kurios šalys jau kurį laiką vertina klimato kaitos padarinių, pavyzdžiui, potvynių ir sausrų, poveikį savo ekonomikai. Remdamosi ekonominiais modeliais, jos planuoja investicijas į infrastruktūrą ir socialinę apsaugą. Beje, klimato kaitos rizikas, pavyzdžiui, BVP nuostolius dėl ekstremalių orų, įvertinti leidžiančiais makroekonominiais modeliais privalo remtis ne tik valstybės, bet ir tarptautinės organizacijos – Europos Centrinis Bankas įspėja, kad, delsiant tai atlikti, ekonominė nelygybė tik didės.

„Tarptautinis valiutos fondas ir Pasaulio bankas jau pradėjo veiksmus šia kryptimi, įgyvendindami vadinamąją Didžiojo dvidešimtuko duomenų spragų iniciatyvą. Trečiajame jos etape siekiama geriau susieti klimato duomenis su makroekonominė statistika. Tai padeda geriau suprasti, kaip ekonominė veikla veikia aplinką, ir įvertinti, kiek veiksmingos yra klimato politikos priemonės. Šią veiklą būtina tęsti – reikia standartizuoti rodiklius, pavyzdžiui, anglies pėdsaką, užtikrinti didesnių duomenų skaidrumą ir pan. Deja, pasaulio

valstybės linkusios užsimerkti prieš artėjančias grėsmes. Todėl ekonominiai modeliai, kurie rimtai vertintų dideles grėsmes, nėra populiarūs nei tarp valdininkų, nei tarp politikų. Juk rinkimų su tokiais šūkiu kaip „Artinasi apokalipsė“ nelaimėsi. Todėl nenuostabu, kad įspėjimai dėl ekstremalaus poveikio dūla mokslininkų stalčiuose“, – apgalvestauja klimato kaitos ir tvarumo ekspertas.

Būtinai nauji sprendimai

K. Kupšys teigia, kad klimato politikai reikia ne tik sparčių veiksmų, bet ir novatoriškų sprendimų. Specialisto manymu, svarbu ne tik greičiau įgyvendinti jau esamas priemones, bet ir ieškoti inovacijų, ypač ekonomikos ir finansų srityse.

Šiuo metu taikomos priemonės apima atsinaujinančių energijos išteklių plėtrą, iškastinio kuro subsidijų atsisakymą, nacionalinių klimato srities veiksmų planų iki 2030 m. įgyvendinimą, daugiausia dėmesio skiriant energetikos ir transporto sektoriams, taip pat efektyvių anglies dioksido kainodaros sistemų diegimą ir kt. Vis dėlto kai kurie duomenys rodo spragas, kurias galima užpildyti tik naujais sprendimais. Pavyzdžiui, būtina spręsti vadinamojo anglies dioksido nutekėjimo problemą: pramonės įmonės keliai į šalis, taikančias menkesnius aplinkosaugos standartus.

„Siekiant spręsti šiuos iššūkius, Europos Sąjungoje būtina taikyti pasienio taršos kontrolės mechanizmą iš užsienio importuojamoms prekėms, tačiau rei-

kia ir globalaus lygmens sprendimų. Centriniai bankai turi atlikti finansų sistemos klimato kaitos rizikos testus. Pavyzdžiui, Europos Centrinis Bankas jau yra įspėjęs apie infliacijos svyravimus ir skolų krizes dėl klimato kaitos“, – apie būtinybę imtis veiksmų ne tik Europoje, bet ir pasauliniu mastu kalba K. Kupšys.

Griežtesnių ribų brėžti nesiryžta

Pašnekovas atkreipia dėmesį, kad mokslininkai ir fantastai svarsto ir apie drąsesnius veiksmus. „Puse lūpų kalbama apie tai, kad reikėtų nustatyti anglies dioksido emisijos normą, t. y. kiek jo leidžiama išmesti per metus. Viršijus nustatytą kvotą, tektų brangiai mokėti. Visi supranta, kad su tokiais griežtais pasiūlymais rinkimų tikrai nelaimėsi. Todėl nė viena demokratinė vyriausybė dar nesiryžta imtis veiksmų, kurie reikšmingai apribotų kasdienį žmonių gyvenimą. Net ir mažesnės priemonės, pavyzdžiui, greičio ribojimas Vokietijos greitkeluose iki 130 km/val., sulaukia didžiulės kritikos“, – dėsto klimato kaitos ir tvarumo ekspertas.

K. Kupšys pabrėžia, kad žmonija vis dar tiki, jog technologijų pažanga išspręs visus iššūkius, todėl nesirengia rimtiems gyvenamosios aplinkos ir gyvenimo būdo pokyčiams. Tačiau ši viltis gali žlugti susidūrus su didžiuliais kataklizmais, kurie sutrikdytų viso pasaulio ekonomikos ir socialinės sistemos pusiausvyrą. Ir tuomet jau gali būti per vėlu imtis veiksmų.

Australijos mokslininkai apskaičiavo, kad, klimatui sušilus 4 laipsniais, kiekvieno asmens turtas gali sumažėti iki 40 proc.